

Asia: VN/6094/2026

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä annetun lain muuttamisesta (uhka-arvio)

Lausunnonantajan lausunto

Kommentit oma-aloitteisesta tiedonluovutusoikeudesta.

-

Kommentit oma-aloitteisesta tiedonluovutusvelvollisuudesta.

-

Kommentit poliisin pyynnöstä tapahtuvasta tiedonluovutuksesta.

-

Kommentit oikeudesta ilmoittaa työntekijään kohdistuneesta epäilystä rikoksesta.

-

Muut kommentit.

Pydytynä lausuntonaan Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK lausuu seuraavaa:

SAK pitää tärkeänä, että viranomaisilla on mahdollisuus ehkäistä vakavaa väkivaltaa ja suojella henkeä ja terveyttä uhkaavilta rikoksilta. Esitysluonnoksessa ehdotettu sääntely herättää kuitenkin merkittäviä oikeudellisia, eettisiä ja käytännöllisiä huolia erityisesti potilassuhteen luottamuksellisuuden, sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöiden oikeusturvan sekä terveydenhuollon perustehtävän näkökulmasta.

Potilaan ja terveydenhuollon ammattihenkilön välinen luottamuksellinen suhde muodostaa suomalaisen terveydenhuollon keskeisen perustan. Hoidon onnistuminen edellyttää, että potilas voi avoimesti kertoa ajatuksistaan, peloistaan, oireistaan ja myös aggressiivisista tai väkivaltaisista

mielikuvistaan ilman pelkoa siitä, että keskustelut johtavat automaattisesti poliisiviranomaisille tehtäviin ilmoituksiin. Erityisen tärkeää tämä on psykiatriassa, päihdepalveluissa, kriisityössä ja muissa palveluissa, joissa kohdataan vakavaa psyykkistä kuormitusta, impulssikontrollin ongelmia ja mielenterveyden häiriöitä.

Esitysluonnoksessa nykyistä ilmoitusoikeutta ehdotetaan muutettavaksi osittain ilmoitusvelvollisuudeksi. SAK katsoo, että muutos on erittäin merkittävä. Se voi johtaa siihen, että potilaat alkavat vältellä hoitoon hakeutumista tai jättävät kertomatta oireistaan ja ajatuksistaan pelätessään tietojen siirtyvän poliisille. Tämä voi heikentää sekä yksittäisten ihmisten hoitoa että yhteiskunnan turvallisuutta. Hoitojärjestelmän kannalta olisi vakava kehityssuunta, jos mielenterveyspalveluihin liittyvä luottamus heikkenisi.

SAK katsoo lisäksi, että esitysluonnoksen vaikutusarviot ovat puutteelliset. Esityksessä ei arvioida riittävällä tavalla sitä, miten ilmoitusvelvollisuuden laajentaminen vaikuttaisi potilaiden käyttäytymiseen, hoitoon hakeutumiseen, hoitosuhteiden avoimuuteen tai erityisesti mielenterveyspalveluiden toimivuuteen. Myös vaikutukset sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöiden oikeusturvaan, työn kuormittavuuteen ja päätöksenteon vastuisiin jäävät olennaisilta osin arvioimatta. Lisäksi vaikutusarvioissa tulisi kuvata nykyistä täsmällisemmin myös sääntelyn tavoitellut turvallisuushyödyt sekä se, onko tavoite saavutettavissa vaihtoehtoisilla, vähemmän puuttuvilla keinoilla. SAK pitää ongelmallisena, että näin merkittäviä perusoikeuksiin, salassapitoon ja luottamukselliseen hoitosuhteeseen liittyviä muutoksia esitetään ilman perusteellista ja tasapainoista vaikutusarviointia.

SAK pitää ongelmallisena myös sitä, että esitysluonnos siirtäisi käytännössä sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöille tehtävää arvioida rikosoikeudellisesti merkityksellisiä uhkia ja ennakoida mahdollista tulevaa väkivaltaista käyttäytymistä. Terveydenhuollon koulutus tähtää potilaan tutkimiseen, hoitamiseen, kuntouttamiseen ja toimintakyvyn tukemiseen. Ammattihenkilöitä ei kouluteta rikosoikeudellisen vaarallisuuden arviointiin tai poliisitoiminnalliseen uhka-analyysiin. Vaikka kliinisessä työssä arvioidaan esimerkiksi itsetuhoisuuden tai väkivaltariskin mahdollisuutta hoidon tarpeen näkökulmasta, kyse ei ole samasta asiasta kuin rikosoikeudellisen uhkan arviointi poliisiviranomaisia varten.

Lakiluonnoksessa käytetty ilmaisu ”syytä epäillä” jättää yksittäiselle ammattihenkilölle huomattavan laajan harkintavallan tilanteissa, joissa päätetään salassa pidettävien terveystietojen luovuttamisesta poliisille. Käytännössä tämä voi johtaa epäyhtenäisiin käytäntöihin ja varmuuden vuoksi tehtäviin ilmoituksiin. Ammattihenkilö voi joutua oikeudellisesti ja eettisesti erittäin vaikeaan tilanteeseen: jos ilmoitus tehdään liian herkästi, vaarantuu potilaan oikeus luottamukselliseen hoitosuhteeseen, mutta jos ilmoitusta ei tehdä ja myöhemmin tapahtuu väkivallanteko, ammattihenkilö voi pelätä joutuvansa vastuuseen. Tällainen asetelma on omiaan lisäämään puolustuksellista toimintakulttuuria sosiaali- ja terveydenhuollossa.

SAK katsoo, ettei esitysluonnos turvaa riittävästi sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöiden oikeusturvaa. Ehdotuksesta ei käy riittävän täsmällisesti ilmi, millaisissa tilanteissa ilmoitusvelvollisuuden voidaan katsoa syntyvän, millaista näyttöä tai uhkan konkreettisuutta edellytetään eikä sitä, miten ammattihenkilön toimintaa arvioitaisiin jälkikäteen mahdollisissa oikeudellisissa tilanteissa. Kun kyse on salassa pidettävien terveystietojen luovuttamisesta ilman potilaan suostumusta, sääntelyn tulisi olla erittäin tarkkarajaista, täsmällistä ja oikeasuhtaista.

SAK kiinnittää huomiota myös siihen, että ehdotettu ilmoitusvelvollisuus on laaja. Se koskisi tilanteita, joissa epäillään rikoslain 21 luvussa tarkoitettua tekoa, josta säädetty enimmäisrangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta. Sääntely voi käytännössä ulottua tilanteisiin, joissa tiedot ovat epävarmoja, tulkinnanvaraisia tai perustuvat potilaan oireisiin ja puheisiin, joiden merkitystä on vaikea arvioida yksiselitteisesti. Tämä korostaa entisestään tarvetta huolelliselle perusoikeus- ja vaikutusarvioinnille.

SAK pitää lähtökohtaisesti kannatettavana esitysluonnoksen 62 a §:ää siltä osin kuin sillä pyritään parantamaan sosiaali- ja terveydenhuollon työntekijöiden mahdollisuuksia saada tukea tilanteissa, joissa heihin kohdistuu väkivaltaa tai rikosepäilyjä työtehtävien vuoksi. Jatkovalmistelussa tulee huolehtia henkilötietojen suojasta sekä työnantajan ja työntekijän vastuiden selkeydestä.

Jos säädösmuutosten valmistelua jatketaan, SAK pitää tarpeellisena, että soveltamisedellytyksiä ja menettelyä täsmennetään yleisellä tasolla niin, että velvollisuuden synty kytkeytyy mahdollisimman konkreettisiin ja yksilöitäviin uhkatilanteisiin, ja että poliisille luovutettavat tiedot rajataan käytännössä aina välttämättömään vähimmäismäärään. Lisäksi tulee varmistaa selkeä, organisaatiotasoinen toimintamalli (konsultointi ja päätöksenteko), riittävä kirjaaminen ja jäljitettävyyden sekä poliisin tietopyyntöjen yksilöinti, jotta soveltaminen on yhdenmukaista ja ammattihenkilöiden oikeusturva toteutuu. Samalla tarvitaan yhtenäiset ohjeet, koulutus ja vaikutusten seuranta.

Yhteenvedon SAK katsoo, että ehdotettu sääntely vaarantaa potilassuhteen luottamuksellisuutta ja asettaa sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöt tehtävään, johon heidän koulutuksensa ja ammattiroolinsa eivät lähtökohtaisesti tähtää. Esityksellä voi olla merkittäviä kielteisiä vaikutuksia hoitoon hakeutumiseen, mielenterveyspalveluiden toimivuuteen sekä ammattihenkilöiden oikeusturvaan ja työhyvinvointiin.

SAK katsoo, että esitystä tulee valmistella uudelleen. Jatkovalmistelussa tulee arvioida perusteellisesti sääntelyn vaikutukset potilassuhteen luottamuksellisuuteen, mielenterveyspalveluihin ja ammattihenkilöiden oikeusturvaan. SAK pitää perusteltuna, että nykyinen ilmoitusoikeuteen perustuva sääntely säilytetään ensisijaisena ratkaisuna eikä ilmoitusvelvollisuutta laajenneta esitetyllä tavalla.

Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK ry

Latvatalo Eveliina

Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK ry - Työehdot-osasto juristi

Paula Ilveskivi